

Sigmund Aslesen

Kompetanseutviklingen på Øvre Romerike

Utfordringer og hovedstrategier

Sigmund Aslesen

Kompetanseutviklingen på Øvre Romerike Utfordringer og hovedstrategier

© Forskningsstiftelsen Fafo 2000
ISSN 0804-5135

Innhold

Kompetanseutviklingen på Øvre Romerike	5
1 Problemstillinger og definisjoner	6
2 Befolkningen på Øvre Romerike	8
3 Næringslivet på Øvre Romerike	10
Næringsstruktur	10
Etableringer og nedleggelse	12
4 Utdanningssystemet på Øvre Romerike	16
5 Utfordringer og strategier	18
Fire utfordringer for kompetanseutvikling på Øvre Romerike	18
Kompetanseutvikling gjennom etter- og videreutdanning	18
Kompetanseutvikling gjennom samarbeid mellom skole og næringsliv	19
Kompetanseutvikling gjennom akkvisisjon	20
Kompetanseutvikling gjennom etableringer	21
Tre utvalgte hovedstrategier rettet mot kompetanseutvikling på Øvre Romerike ..	22
Øke innflytting, dempe utflytting	22
Skape et nasjonalt kompetansemiljø innen luftfart	23
Økt satsing på samarbeid mellom skole og næringsliv	24
Vedlegg 1	25
Litteraturliste	25

Kompetanseutviklingen på Øvre Romerike

I dette notatet er det utledet noen sentrale utfordringer og hovedstrategier for kompetanseutviklingen på Øvre Romerike. Disse er utarbeidet på bakgrunn av en gjennomgang av enkelte hovedtrekk ved befolkning, næringsliv og utdanningssystem i regionen. I gjennomgangen er vi opptatt av alderssammensetning, utdanningsnivå og flytting i befolkningen, av næringsstruktur og bedriftsetableringer i næringslivet og av det samlede fagtilbudet som utdanningssystemet representerer.

Analysen er for en stor del basert på funn fra foreliggende forskning og offentlig tilgjengelig statistikk. Dette er supplert med noe næringslivsstatistikk som er utarbeidet på grunnlag av egne bedriftsdatabaser.

Notatet skal være et innspill til arbeidet med den strategiske næringsplanen for Øvre Romerike. Det gjennomføres på oppdrag fra Øvre Romerike Utvikling (ØRU), som er et samarbeidsorgan for kommunene på Øvre Romerike: Eidsvoll, Gjerdrum, Hurdal, Nannestad, Nes og Ullensaker.

1 Problemstillinger og definisjoner

Under arbeidet med den strategiske næringsplanen for Øvre Romerike er det blitt avdekket en mangel på sterke miljøer for kompetanseutvikling i regionen. Samtidig har det kommet fram at det lokale næringslivet opplever problemer med hensyn til rekruttering av arbeidskraft med særskilt kompetanse.

Liknende problemstillinger lå til grunn for Fafo sine prosjekter om utdanning og arbeidsliv i ulike regioner av Norge (Fafo-rapport 258 (Berg 1998) og 265 (Østberg 1999)). Disse prosjektene har ført fram til noen viktige erkjennelser:

- Samspillet mellom utdanningssystemet og arbeids- og næringslivet er mangelfullt. Det bidrar til et gap mellom det ungdommen utdanner seg til og den kompetansen som næringslivet har behov for.
- Kunnskapen om hva slags kompetanse som kan bli tilgjengelig i overskuelig framtid er begrenset. Denne kunnskapen er viktig for den regionale bedrifts- og næringsutviklingen.
- Det er manglende samsvar mellom de verdier, holdninger og forventninger som ungdommen legger til grunn for valg av utdanning og yrke og hva som tilbys av utdanninger og yrker av det lokale utdanningssystem og næringsliv.

På regionalt nivå dreier det seg altså om et næringsliv som ikke får dekket sitt kompetansebehov, dels på grunn av mangel på samarbeid med utdanningssystemet, dels på grunn av lite kunnskap om hva slags kompetanse som vil bli tilgjengelig i nærmeste framtid og dels som følge av at det lokale utdanningssystem og næringsliv ikke i tilstrekkelig grad imøtekommer ungdommens behov og ønsker. Våre innspill til den strategiske næringsplanen for Øvre Romerike har de to første punktene som utgangspunkt. Dette fordi det ikke er foretatt noen undersøkelse av ungdommens utdanningsvalg og yrkespreferanser for denne regionen.

Før vi går videre, vil vi kort klargjøre hva vi mener med kompetanse, kompetansebehov og kompetanseutvikling:

- *Kompetanse* beskriver kunnskaper, ferdigheter (og holdninger) som kan bidra til å løse problemer eller utføre oppgaver. Dels gjelder dette spesifikke kunnskaper og ferdigheter, dels å kunne utnytte disse kunnskapene og ferdighetene i gitte situasjoner og dels evnen til å lære gjennom erfaring. Vanlige måter å måle personers kompetanse på er gjennom høyest fullførte utdanning og med hvor lang yrkeserfaring de har.
- *Kompetansebehov* vil si behov for en type arbeidskraft som gir den beste løsningen på et problem eller den beste utførelse av en arbeidsoppgave. Behovet for kompetanse i en bestemt jobb måles gjerne som den utdanning og den lengde på yrkeserfaring som er mest hensiktsmessig eller produktivt å ha når en person begynner i jobben, som grunnlag for å mestre jobben.

- *Kompetanseutvikling* dreier seg helt konkret om endringer i en person sin kompetanse, mellom to tidspunkter. Kompetanseutviklingen for en region omhandler i så måte summen av de endringer som skjer i befolkningens kompetanse, fra et tidspunkt til et annet. Slike endringer kan være knyttet til formalkompetanse, som for eksempel en endring i utdanningsnivå. Endringene kan imidlertid også være knyttet til realkompetanse, det vil si endringer i forhold til hva personer og bedrifter reelt sett kan.

2 Befolkningen på Øvre Romerike

Det er bosatt i underkant av 200 000 mennesker på Romerike, hvorav ca. 68 000 er bosatt på Øvre Romerike.¹ Befolkningen på Romerike utgjør om lag 20 prosent av innbyggerne i hele Oslo og Akershus. For Oslo og Akershus har veksten i befolkningen vært på drøyt 10 prosent i løpet av tiåret 1986–1996. Den største veksten har kommet i Asker og Bærum, Follo og Nedre Romerike, mens både Østre og Øvre Romerike ligger beskjedent an med henholdsvis fire og seks prosent. Befolkningspresset i Oslo by har dermed spredt seg til de nærmeste nabokommunene i vest, sør og øst, mens presset har vært mindre på områder lengre øst.

Økningen i de eldre aldersgruppene (50–66 og 67–99 år) har relativt sett vært større på Romerike enn snittet for Oslo og Akershus i perioden 1986–96. Dertil kommer at Romerike i den samme perioden har hatt en markant nedgang i de yngre aldersgruppene (7–15 og 16–19 år) sammenliknet med Oslo og Akershus som helhet. Det er i tillegg gjort visse framskrivninger med hensyn til alderssammensetningen blant innbyggere i Oslo og Akershus. Disse tilsier at både Nedre og Øvre Romerike mest sannsynlig vil oppleve en tilbakegang i andelen unge voksne mellom 20 og 39 det første tiåret ut i neste århundre, og at denne tilbakegangen vil bli spesielt sterk for aldersgruppen 25–30 år. Lav fruktbarhet og avtakende innflytting av familier på 1980-tallet ligger under. Samtidig står landet overfor en eldrebølge, ved at antallet pensjonister, og spesielt antallet eldre pensjonister vil øke betydelig fram mot 2010. Denne eldrebølgen vil gjelde de fleste steder, også for Romerike (ECON, rapport 3:1999).

Når det gjelder utdanningsnivået i befolkningen viser utdanningsmønsteret på nasjonalt plan en forskyvning fra en situasjon hvor opp til 9 års skole dominerer for generasjonen født 1950–52 til en situasjon hvor opp til 12 år dominerer for generasjonen født 1968–70. Romerike har likevel en høyere andel som har stoppet opp etter 9 års utdanning enn landet som helhet, og en noe lavere andel som har tatt 18 års utdanning. I tillegg ligger andelen som har 12 år utdanning lavere enn landet som helhet. Dertil er det et mønster i utdanningsnivået at Nedre Romerike ligger tettere opp mot landet som helhet enn Østre og Øvre Romerike.

Flyttestrømmer påvirker det regionale utdanningsmønsteret. Slike strømmer går i alle retninger. Generelt vet vi at høyt utdannede har en tendens til å havne i større byer, og spesielt Oslo-området. For Oslo sin del viser det seg da også at flyttingen fører til at innslaget av de med kort utdanning synker mens innslaget av de med lang utdanning øker. Av områdene på Romerike er det bare Nedre Romerike som har innslag av det samme mønsteret. For deler av befolkningen på Østre og Øvre Romerike har flyttingen motsatt effekt: Blant menn i alle tre aldersgrupper på Østre Romerike og blant de to yngste gruppene (født 1959–

¹ Avsnittet om demografiske hovedtrekk er basert på en analyse av *Romerike – status og utviklingstrekk*, gjennomført av NIBR (Orderud, m. fl. 1998) samt en analyse av *Trender i arbeidslivet*, gjennomført av ECON (Larsen og Hompland, 1999).

61 eller 1968–70) på Øvre Romerike fører flyttingen til at innslaget av personer som har kort utdanning øker og innslaget av personer som har lang utdanning synker. Det kan tyde på at østre og øvre deler av Romerike tappes for folk med lang utdanning.

Trendene som er beskrevet over skildrer i hovedsak utviklingen i befolkningen på Øvre Romerike i perioden 1986 til 1996. Det er tegn som tyder på at denne utviklingen kan komme til å endre seg i løpet av det neste tiåret. Fra 1998 til 1999 fant det sted en befolkningsvekst på omkring to prosent på Øvre Romerike. Denne til dels betydelige veksten må ses i sammenheng med etableringen av Gardermoen hovedflyplass, som nok har medført en økt tilflytting til regionen. Det gjør at man på sikt kan forvente endringer i aldersstruktur og utdanningsnivå til befolkningen på Øvre Romerike. For at det skal skje er det imidlertid en forutsetning at tilflyttingen ikke stopper opp, samt at det blant menneskene som flytter dit er en relativt stor andel som både er unge og som har lang utdanning. En slik tilflytting vil, i et framtidig perspektiv, kunne hindre en tilbakegang i andelen unge voksne og samtidig sørge for at utdanningsnivået i regionen ikke synker.

De demografiske hovedtrekkene for Øvre Romerike er altså følgende:

- Det har vært en befolkningsvekst i regionen i perioden 1986–1996, men denne veksten har vært mindre enn i nærliggende regioner av Oslo og Akershus.
- I den samme perioden har andelen eldre i befolkningen på Øvre Romerike økt, samtidig som andelen i de yngre aldersgruppene har gått ned. Framskrivninger viser at dette er en utvikling som mest sannsynlig vil forlenges ut i det første tiåret av neste århundre: Øvre Romerike vil i denne perioden oppleve en tilbakegang i andelen unge voksne mellom 20 og 39, samtidig som antallet pensjonister, og spesielt antallet eldre pensjonister vil øke kraftig.
- Når det gjelder utdanningsmønsteret blant innbyggerne, har Øvre Romerike en høyere andel som har stoppet opp etter 9 års utdanning enn landet som helhet, og en noe lavere andel som har tatt 18 år utdanning.
- Flytting ser ut til å forsterke regionens utdanningsmønster: blant de to yngste aldersgruppene (født 1959–61 eller 1968–70) på Øvre Romerike fører flyttingen til at innslaget av dem som har kort utdanning øker og innslaget av dem som har lang utdanning synker. Øvre deler av Romerike tappes med andre ord for folk med lang utdanning.
- Fra 1998 til 1999 hadde Øvre Romerike en befolkningsvekst på omtrent to prosent. Denne veksten må ses i sammenheng med etableringen av Gardermoen Hovedflyplass, som nok har medført en økt tilflytting til regionen. Det gjør at man på sikt vil kunne forvente endringer i aldersstruktur og utdanningsnivå til befolkningen på Øvre Romerike. For at det skal skje er det imidlertid en forutsetning at tilflyttingen ikke stopper opp, samt at det blant menneskene som flytter dit er en relativt stor andel som både er unge og som har lang utdanning.

3 Næringslivet på Øvre Romerike

Næringsstruktur

Det er tre vesentlige hovedtrekk ved næringsstrukturen² på Øvre Romerike: For det første står primærnæringene sterkt i regionen sammenliknet med andre regioner i Oslo og Akershus. For det andre rommer regionen landets hovedflyplass, som genererer en rekke arbeidsplasser til ulike næringsområder. For det tredje har regionen en stor offentlig sektor som foruten flyplass også består av flere forsvarsforlegninger og et landsfengsel.

Fra 1986 til 1996 har det vært nedgang i andelen sysselsatte i primærnæringen på Øvre Romerike, fra 7,5 til 4,8 prosent³. Regionen har likevel fortsatt en overrepresentasjon i sysselsettingen innenfor næringen sammenliknet med de fleste andre regionene i Oslo og Akershus. Øvre Romerike er på den ene siden velutviklet med tanke på utvinning og foredling av jordbruksprodukter. På næringsmiddelsiden finnes flere, enkelte større, bakerier og slakterier. I tillegg kommer tjenesteytingen rettet mot primærnæringen, hvor blant annet Felleskjøpet og Felleskjøpet Maskin, som holder til på Kløfta, har viktige funksjoner. Regionen har på den annen side særfordele knyttet til skogbruk, gjennom at den både har nærhet til råvarekildene og til markedskonsentrasjonene. Det finnes en del foretak som har skogen som sitt næringsfundament, deriblant Romerike Trelast, Moelven Eidsvoll A/S, Eidsvoll Allmenning og Flaen Sag.

I perioden 1986–1996 har det, samtidig med nedgangen i primærnæringen, vært en nedgang i andelen sysselsatte i industrien på Øvre Romerike, fra 25,8 til 22,9 prosent. Sysselsettingsutviklingen for primærnæringen og industrien synes til en viss grad å følge hverandre, noe som nok dels skyldes at en betydelig andel av sysselsettingen i industrien skjer gjennom foretak som er knyttet til ressursgrunnlaget i regionen og produserer næringsmidler eller trelast og varer av tre. Disse industriforetakene utgjør, sammen med primærnæringene og tjenesteytingen rettet inn mot dem, et viktig segment av næringslivet på Øvre Romerike. Et segment der sysselsettingsandelen er fallende, perioden sett under ett, men som likevel står sterkt i forhold til i andre deler av Oslo og Akershus.

Flyplassen på Gardermoen i Ullensaker kommune er en næringsaktivitet som trekker med seg betydelige sysselsetting til regionen. Ikke bare skaper den en rekke arbeidsplasser tilknyttet

² Avsnittet om næringsstruktur på Øvre Romerike er basert på statistikk fra *Romerike – status og utviklings-trekk*, gjennomført av NIBR (Orderud m. fl., rapport 115:1998), noen tall fra Dun & Bradstreet sitt regnskapsregister over aksjeselskap samt statistikk som er blitt presentert i Strategisk Næringsplan for Ullensaker.

³ Utviklingen i næringsstrukturen fra 1986 til 1996 er beskrevet utfra en inndeling i seks hovednæringer, jamfør Orderud m. fl. (1998): Primærnæringer (jordbruk, skogbruk, fiske), 2. Industri (industri, bergverksdrift, bygg og anlegg og kraft og vannforsyning), 3. Varehandel, 4. Personlig tjenesteyting (hotell og restaurant, annen privat tjenesteyting), 5. Forretningsmessig tjenesteyting (innenriks transport, post og telekommunikasjon, bank og forsikring og forretningsmessig tjenesteyting), 6. Offentlig tjenesteyting (kommunal tjenesteyting, statlig tjenesteyting).

selve flyplassen, men også i tilbringersystemet og til dels gjennom såkalte flyplasstiltrukket virksomheter. På flyplassen dreier det seg om arbeidsplasser tilknyttet transportering av mennesker av og på fly, vedlikehold av fly og andre funksjoner som tradisjonelt dekkes av flyselskapene og diverse tjenester rettet mot de reisende sine behov, som for eksempel bespisning og handel av avgiftsfrie varer. I tilbringersystemet er arbeidsplassene relatert til reisevirksomhet til og fra flyplassen. Da handler det i første rekke om kollektivtransport, men også bruken av privatbil medfører økt sysselsetting om enn i andre deler av dette systemet slik som bensinstasjoner, vedlikehold og reparasjon av bilpark og veinett og liknende. Med flyplasstiltrukket virksomheter tenkes virksomheter som er avhengig av fly for transport av personer og/eller varer, det vil si hvor flytransport og flyplass er en viktig lokaliseringsfaktor og som av den grunn etablerer seg i nærheten av Gardermoen.

Minst like viktig for regionen er likevel de ringvirkninger som flyplassen får i form av underleveranser fra andre deler av næringslivet og i form av etterspørsel som skapes av de som er ansatt i de ovennevnte virksomhetene. Slike ringvirkninger er allerede tydelige i bygg- og anleggsnæringen på Øvre Romerike, som har løftet seg på 1990-tallet. Det gjelder særskilt foretak som fører opp bygninger og konstruksjoner, som har fått et oppsving parallelt med utbyggingen av Gardermoen. Flyplassoppdragene har ellers medført at noen av entreprenørene i regionen har gått sammen og dermed styrket sin posisjon.

I forbindelse med etableringen av hovedflyplassen på Gardermoen har det dessuten skjedd en vekst innen gruppen av næringer som omfattes av personrettede tjenester. På Øvre Romerike finnes blant annet en rekke bilfirmaer, samt mange detaljhandlere. I tillegg forekommer en del restauranter, noen hoteller og flere utesteder. At disse næringene vokser må ses i sammenheng med hovedflyplassen, som har ført til at det daglig strømmer mange mennesker gjennom regionen, eller i hvert fall deler av regionen. Det har skapt et større behov for tjenester som riktignok for en stor del leveres til fastboende, men som også er rettet mot ansatte på flyplassen og folk på gjennomreise. Samlet gir disse virksomhetene regionen en styrke innen personrettede tjenester. En vesentlig del av dem er for øvrig konsentrert omkring Kløfta og Jessheim i Ullensaker kommune. De utpeker seg således som tettsteder med klare senterfunksjoner. Jessheim utgjør da også regionsenteret på Øvre Romerike.

En næring som berøres direkte av flyplassetableringen er transportnæringen. Først og fremst på grunn av lufttransporten, med luftfartsverket og de private flyselskapene som holder til på Gardermoen. Transportnæringen har imidlertid lange tradisjoner på Øvre Romerike. Helt siden plankekjøringens dager har transport av gods vært en slags spesialitet i regionen. I regionen er det da også en opphopning av foretak som driver landtransport. Det er beliggenheten på Øvre Romerike, det vil si i umiddelbar nærhet til jernbane, motorvei og nå landets hovedflyplass, som trekker andelen av transport- og spedisjonsoppgaver opp. At transportnæringen står sterkt har ellers betydning for andre næringer som er i slekt med samferdselen, slik som engros- og agenturhandelen, og til dels også varehandelen. Det samme gjelder for tjenester tilknyttet transport, slik som lagring. I sum er dette næringer som helt eller delvis springer ut av beliggenheten på Øvre Romerike, der avstanden også er kort til hovedstaden hvor trengselen er stor med den konsekvens at arealkrevende funksjoner av denne typen presses ut.

Andelen arbeidsplasser i offentlig sektor på Øvre Romerike har økt i perioden 1986-1996, fra 33,9 til 38,8 prosent. Offentlig sektor er med andre ord meget viktig for sysselsettingen i regionen. Dette har sammenheng med at den rommer flere forsvarsforlegninger og et

landsfengsel i tillegg til en flyplass. Det gir merkbare utslag på næringsstatistikken, både direkte og indirekte. Først kommer den direkte sysselsettingen på anleggene, deretter ringvirkninger i form av handel og tjenesteyting. Sysselsettingen i offentlig sektor bidrar til å stabilisere arbeidsmarkedet i regionen, i en periode med blant annet stor utpendling og tilbakeslag i industrien. Det er grunn til å forvente at offentlig sektor også i framtiden vil komme til å ha stor betydning for næringsstrukturen i regionen.

Etableringer og nedleggelser

Det er utarbeidet et register over nyetablerte bedrifter i Ullensaker, som går tilbake til 1996.⁴ Registeret gir informasjon om navn på bedriftene, næringskategorier og antall ansatte. Ut fra registeret kan man lese at det siden 1996 er etablert omkring 200 bedrifter i kommunen. En del av disse bedriftene kan knyttes mer eller mindre direkte til hovedflyplassen på Gardermoen. Det gjelder i første rekke flyselskapene og flyplassdriften. Dertil kommer etableringer innen hotell-, catering- og restaurantdrift, innen flyfrakt, renhold, parkering, bilutleie og i form av reisebyråer, hvorav en betydelig andel er forårsaket av hovedflyplassen. Legger man til de antatte ringvirkninger på andre næringsområder som varehandel, vikarbyråer, bygg- og anlegg og godstransport, vil man med rette kunne hevde at hovedflyplassen allerede har hatt en betydelig effekt på næringsutviklingen i Ullensaker. Registeret gir imidlertid bare anledning til å si noe om effekten for Ullensaker kommune.

En oversikt over etableringer for hele Øvre Romerike får man gjennom Skattedirektoratets registreringer av momspålytende i momsmanntallet. Et foretak som er nyregistrert i dette manntallet regnes som en etablering, mens foretak som opphører å være registrert regnes som nedlagte. Det innebærer blant annet at en del av virksomhetene som registreres regnes som nye foretak uten at de reelt sett representerer en ny virksomhet. Det kan for eksempel skje når et selskap går over fra å være ansvarlig selskap til aksjeselskap, eller når fusjoner skjer mellom to eller flere foretak der fusjonen registreres som nytt foretak. En del tjenesteytende næringer, som bank, forsikring, kultur, undervisning, helse, forskning og konsulent-, rådgivning- og kringkastingstjenester er dessuten ikke momspålytende, og inngår dermed ikke i datamaterialet. Manntallet omfatter ellers bare foretak med en omsetning på mer enn 30 000 kroner i året.

På landsbasis var det en nedgang i antall etableringer fra 1990 til 1993, etterfulgt av en jevn økning fram til 1998⁵. Utviklingen i etableringer på landsbasis reflekterer den økonomiske utviklingen generelt, som fra 1990 til 1993 var preget av lavkonjunktur for deretter å følge en høykonjunktur fram mot 1998. Tallene for 1998 viser imidlertid en markant tilbakegang, og representerer dermed et brudd med utviklingen de siste årene. Nedgangen i etableringstakten gjelder for alle fylker, men er allikevel størst i Oslo og Akershus, det vil si

⁴ Avsnittet er i hovedsak basert på tall fra Skattedirektoratets register fra 1998 over momspålytende foretak.

⁵ Tabell over hyppighet av nyetableringer på landsbasis følger som vedlegg 1.

i fylker som i utgangspunktet har mange bedrifter og hvor hyppigheten av etableringer er høyest⁶.

På Øvre Romerike har det vært en jevn økning i hyppigheten av etableringer utover hele 1990-tallet. Regionen følger med andre ord en utvikling med hensyn til etableringer som skiller seg fra utviklingen på landsbasis. Det kan ha sammenheng med flyplassen på Gardermoen, som trolig har bidratt til å holde etableringstakten oppe til tross for at økonomien i hvert fall det siste året har vært preget av uro og omslag på nasjonalt plan. Det har derimot ikke vært noen betydelig økning i denne etableringstakten, slik man kanskje skulle forvente som følge av etableringen av den nye hovedflyplassen. Det kan skyldes at regionen har en næringsstruktur, med blant annet en stor andel ansatte i offentlig sektor, som målt ved etableringer responderer relativt tregt på denne type endringer. Men selv om antallet etableringer har vært lavere enn forventet har de som er kommet til, hvorav en god del er direkte knyttet til flyplassen, bidratt til å øke sysselsettingen i regionen betydelig.

Etableringstakten varierer mellom de seks kommunene som til sammen utgjør Øvre Romerike. Eidsvoll har den høyeste hyppigheten av etableringer i hele perioden fra 1990-1998, etterfulgt av Nannestad, Nes og Ullensaker. Eidsvoll er imidlertid også den av kommunene som i den samme perioden er registrert med høyeste hyppighet av nedleggelse. Nes var ellers den kommunen på Øvre Romerike som ved inngangen til perioden hadde den største forekomsten av foretak. Ved utgangen av perioden er det Ullensaker som er registrert med flest foretak.

Tabell 1.1 Etableringer per 100 foretak på Øvre Romerike, 1990–1998

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Gjerdrum	7,7	7,6	7,7	7,6	7,7	7,6	7,6	7,5	7,3
Ullensaker	9,5	9,5	9,4	9,6	9,7	9,6	9,7	9,7	9,5
Nes	8,8	8,7	8,9	9,0	9,4	9,6	9,9	9,8	9,8
Eidsvoll	11,4	11,4	11,5	11,6	12,4	12,3	12,4	12,3	12,3
Nannestad	9,4	9,4	9,4	9,7	10,1	10,0	9,8	10,1	9,9
Hurdal	5,5	5,5	5,5	5,6	5,9	6,0	5,9	5,7	5,9
Sum	9,4	9,4	9,4	9,6	9,9	9,9	10,0	10,0	9,9

Det er også forskjeller mellom kommunene med hensyn til hvilke næringer som det etableres nye foretak innenfor. I Ullensaker skjer en vesentlig andel av etableringene innen varehandel, hotell og restaurant. Innenfor denne næringen har det samtidig funnet sted en markant økning i andelen etableringer de siste årene; fra 33,6 prosent i 1997 til 46,8 prosent i 1998. Økningen skjer parallelt med etableringen av flyplassen på Gardermoen, som nok har skapt et større behov for slike personrettede tjenester i Ullensaker. Behovet for personrettede tjenester synes for øvrig å ha økt på Eidsvoll i tillegg, ettersom det også her har skjedd en merkbar prosentvis økning i andelen etableringer innen varehandel, hotell og restaurant fra 1997 til 1998 (37,4 til 42,5). Tilsvarende har ikke skjedd på Nes, som riktignok har en viss konsentrasjon av etableringer innen varehandel, hotell og restaurant (26,7 i 1998), men hvor primærnæringene står mye sterkere enn i Ullensaker og på Eidsvoll.

⁶ Hyppigheten av etableringer er her et uttrykk for antall nyetableringer per 100 registrerte foretak.

En annen viktig endring fra 1997 til 1998 er nedgangen i andelen etableringer innen bygg- og anleggsnæringen. Denne nedgangen finner sted både i Ullensaker, på Eidsvoll og Nes, men er mest markant i Ullensaker (fra 24,7 til 9,2). Nedgangen kan ha sammenheng med at en vesentlig del av byggevirksomheten omkring hovedflyplassen er ferdigstilt, og at oppdragene dermed har latt vente på seg med den følge at færre etablerer entreprenørvirksomheter. Samtidig vet vi at flyplassoppdragene har ført til at flere byggentreprenører har slått seg sammen for å styrke sin posisjon. Liknende samarbeid kan ha vært utgangspunktet for en del etableringer. Det skulle i så fall innebære at der det inntil for få år siden var vanlig at byggentreprenører etablerte seg hver for seg er det nå blitt mer vanlig at flere går sammen om å etablere foretak. Det kan forklare noe av nedgangen i antall foretak i bygg- og anleggsnæringen.

Tabell 1.2 Andel etableringer i ulike næringer etter kommune, 1998

	Jord- og skogbruk, fiske	Industri	Bygg og anlegg	Varehandel hotell og restaurant	Transport og lagring	Forretningssmessige tjenester	Sosial og privat tjenesteyting	Totalt
Gjerdrum	17,4	4,3	26,1	30,4	4,3	4,3	13,0	23
Ullensaker	11,3	4,3	9,2	46,8	11,3	11,3	5,7	141
Nes	20,9	3,5	11,6	26,7	11,6	7,0	18,6	86
Eidsvoll	10,0	6,3	10,0	42,5	6,3	6,3	18,8	80
Nannestad	11,5	7,7	19,2	21,2	11,5	11,5	17,3	52
Hurdal	40,0	6,7	13,3	0,0	20,0	6,7	13,3	15

Hovedtrekkene ved næringslivet på Øvre Romerike kan oppsummeres slik:

- Primærnæringene står relativt sterkt på Øvre Romerike. Legger man til industriforetakene knyttet til ressursgrunnlaget samt tjenesteytingen rettet mot primærnæringene, er dette et segment som preger næringslivet på Øvre Romerike i større grad enn i andre deler av Oslo og Akershus.
- Flyplassen på Gardermoen er en næringsaktivitet som trekker med seg en betydelig sysselsetting til regionen. Ikke bare skaper den en rekke arbeidsplasser tilknyttet selve flyplassen, men også i tilbringersystemet og til dels gjennom såkalte flyplasstiltrukket virksomheter. Like viktig er de ringvirkninger som flyplassen får i form av underleveranser fra andre deler av næringslivet og i form av etterspørsel som skapes av de som er ansatt i de ovennevnte virksomhetene. Slike ringvirkninger er tydelige i bygg- og anleggsnæringen, innen personrettede tjenester og innen transport og lagring, som alle er næringer som har vokst på Øvre Romerike i løpet av 1990-tallet.
- Offentlig sektor betyr en god del for sysselsettingen i regionen. Det har sammenheng med at den rommer flere forsvarsforlegninger og et landsfengsel i tillegg til en flyplass. Det gir merkbare utslag på næringsstatistikken, både direkte og indirekte. Først kommer den direkte sysselsettingen på anleggene, deretter ringvirkninger i form av handel og tjenesteyting.
- På Øvre Romerike har det vært en jevn økning i hyppigheten av nyetableringer utover hele 1990-tallet. Regionen følger dermed en utvikling etablersom skiller seg fra

utviklingen på landsbasis hvor det spesielt det siste året (1998) har vært en nedgang. Det kan ha sammenheng med flyplassen på Gardermoen, som trolig har bidratt til å holde etableringstakten oppe i et år preget av uro og omslag i landets økonomi.

- Etableringstakten varierer mellom de seks kommunene som utgjør Øvre Romerike. Det er Eidsvoll som, i hele perioden fra 1990–1998, har den høyeste hyppigheten av etableringer, etterfulgt av Nannestad, Nes og Ullensaker.
- Det er forskjeller mellom kommunene med hensyn til hvilke næringer som det etableres nye foretak innenfor. I Ullensaker skjer en vesentlig andel av etableringene innen varehandel, hotell og restaurant, hvor det også har funnet sted en markant økning i andelen etableringer det siste året. Økningen skjer parallelt med etableringen av flyplassen på Gardermoen, som antakelig har skapt et større behov for slike personrettede tjenester i Ullensaker.
- En annen viktig endring, fra 1997 til 1998, er nedgangen i andelen etableringer innen bygg- og anleggsnæringen. Denne nedgangen finner sted både i Ullensaker, på Eidsvoll og Nes, men er mest markant i Ullensaker. Nedgangen kan ha sammenheng med at en vesentlig del av byggevirksomheten omkring hovedflyplassen er ferdigstilt. Det kan imidlertid også skyldes at det etter hvert er blitt mer vanlig at byggentreprenører i regionen går sammen om å etablere foretak i stedet for å etablere hver for seg.

4 Utdanningsystemet på Øvre Romerike

På Øvre Romerike er alle skolenivåene opp til høyskole representert. Regionen utmerker seg med et godt og variert tilbud innen videregående opplæring. I alt fem videregående skoler er lokalisert i regionen; to ved Årnes, to på Eidsvoll og én på Jessheim. Samlet gir disse skolene tilbud om videregående kurs i allmenne fag, byggfag, helse- og sosialfag, naturbruk, formgivning, hotell- og næringsmiddelfag, tekniske byggfag, elektrofag og mekaniske fag. Langt på vei de fleste studieretningene på dette nivået er dermed dekket regionalt.

De videregående skolene har dessuten tilbud om voksenopplæring, innen studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag samt innen yrkesfaglige studieretninger. Som ledd i satsingen på voksenopplæring er det i tillegg etablert et servicesenter som skal gi voksne kunnskap og hjelp til å velge et opplæringsløp tilpasset personlige behov. Dette senteret er lokalisert på Jessheim videregående skole.

Øvre Romerike rommer også to folkehøgskoler, hvorav den ene med vekt på teater, lyd og musikk, og den andre med vekt på friluftsliv.

Øvre Romerike mangler derimot høyere utdanningstilbud og har heller ingen forskningsinstitutter. I naboregionen, nærmere bestemt på Nedre Romerike, befinner det seg imidlertid et betydelig kompetansemiljø som omfatter både forskning og høyere utdanning. Campus Kjeller, som miljøet blir kalt på grunn av lokaliseringen, er etablert for å fremme samarbeid, nyskaping og næringsvirksomhet med utgangspunkt i miljøets teknologiske kompetanse og samlede ressurser innen forskning og utdanning. De viktigste forskningsinstitusjonene er Norsk Institutt for Luftforskning (NILU), Institutt for Energiteknikk (IFE), Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI), Telenor forskning og utvikling og NORSAR (forskning på geofysikk og seismologi). Universitetsstudiene på Kjeller (UNIK) har tyngdepunkt i anvendt informasjonsteknologi, og er rettet mot hovedfags-, sivilingeniør- og doktorgradsstudenter fra Universitetet i Oslo og Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet. I miljøet inngår også flere bedrifter, blant annet innen bransjer som petroleum, telekommunikasjon og forsvarsindustri.

Foruten å være en region med nærhet til et av Norges mest avanserte teknologiske kompetansemiljøer, er avstanden kort fra Øvre Romerike til Oslo. Regionen vil dermed kunne dra nytte av en geografisk nærhet til noen av landets fremste kunnskapsinstitusjoner, både innenfor forskning og utdanning. Det betyr at selv om utdanningssystemet på Øvre Romerike, isolert sett, mangler institusjoner for forskning og høyere utdanning og at dette kan framheves som en svakhet, har regionen samtidig en styrke gjennom dens beliggenhet tett opp til områder som er sterkt representert innenfor kunnskapsnæringene.

Følgende kan sies om utdanningssystemet på Øvre Romerike:

- På Øvre Romerike er alle skoleslagene opp til høyskolenivå representert. Regionen utmerker seg med et godt og variert tilbud innen videregående opplæring, der langt på vei de fleste studieretningene er dekket.

- De videregående skolene har også tilbud om voksenopplæring, innen studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag samt innen yrkesfaglige studieretninger. Som ledd i satsingen på voksenopplæringen er det i tillegg etablert et servicesenter, på Jessheim videregående skole, som skal gi voksne kunnskap og hjelp til å velge et opplæringsløp tilpasset personlige behov.
- Øvre Romerike mangler tilbud om høyere utdanning og rommer heller ingen forskningsinstitutter.
- I naboregionen, nærmere bestemt på Nedre Romerike, befinner det seg et betydelig kompetansemiljø med vekt på avansert teknologi som innbefatter både forskning og høyere utdanning. Miljøet er nok likevel for spesialisert til at næringslivet på Øvre Romerike skal kunne dra betydelig nytte av det.
- Avstanden fra Øvre Romerike til Oslo er kort. Regionen vil dermed kunne dra nytte av en geografisk nærhet til noen av landets fremste kunnskapsinstitusjoner, både innenfor forskning og utdanning.

5 Utfordringer og strategier

Fire utfordringer for kompetanseutvikling på Øvre Romerike

Kompetanseutvikling gjennom etter- og videreutdanning

Vårt første innspill til den strategiske næringsplanen for Øvre Romerike gjelder behovet for økt satsing på etter- og videreutdanning i regionen. I 1996 ble Buer-utvalget oppnevnt, for å utrede grunnlaget for en nasjonal handlingsplan for et tilpasset, målrettet og helhetlig system for voksenopplæring og kompetanseutvikling i arbeids- og samfunnsliv. I utredningen som foreligger fra utvalget er det trukket opp noen perspektiver for hvordan et slikt system må være (NOU 1997:25). Her vektlegges betydningen av samarbeid mellom utdanningssystem og arbeids- og næringsliv, med særskilt henblikk på kompetanseutviklingen som kommer ut av det.

I nasjonal sammenheng vet vi at økt satsing på etter- og videreutdanning bidrar til større rikelighet på formal kompetanse i arbeidslivet. Det er viktig med tanke på å imøtekomme bedriftenes kompetansebehov, og samtidig unngå en omfattende utskiftning av arbeidskraften i bedriftene (Larsen m.fl. 1997). Særlig viktig er det fordi vi i Norge står overfor en seniorbølge i arbeidslivet. De store etterkrigskullene fører til at antall personer i de øvre aldersgruppene i arbeidsstyrken vil øke betydelig kommende år. For kompetanseutviklingen på Øvre Romerike kan økt satsing på etter- og videreutdanning vise seg avgjørende; på den ene side fordi regionen i perioden fram mot 2010, i tillegg til en eldrebølge, mest sannsynlig vil oppleve en tilbakegang i andelen voksne mellom 20 og 39. Det kan bety problemer med rekruttering av ny arbeidskraft fra det regionale arbeidsmarkedet. På den annen side fordi regionen har en befolkning hvor andelen med bare grunnskole ligger noe høyere enn på landsbasis. Videreutdanning kan brukes som virkemiddel for å motvirke behovet for utskiftning av personer med lav utdanning i bedriftene, samtidig som en del av rekrutteringen fortsatt kan skje regionalt.

Behovet for økt satsing på etterutdanning underbygges av funn fra en omfattende undersøkelse om bedrifters forhold til etterutdanning av ansatte, foretatt i Akershus av MMI i 1999. Her kommer det blant annet fram at det kun er et fåtall av bedriftene som har utarbeidet kompetanse- eller karriereplaner for de ansatte og at det er mangel på kjennskap både til de regler og retningslinjer som gjelder for etterutdanning av ansatte og til hva som finnes på markedet av relevante undervisningstilbud. Det framgår ellers av undersøkelsen at en rekke av bedriftene ikke legger forholdene tilstrekkelig til rette for arbeidstakerne for å få til en etterutdanning. Hverken barnepass, oppbygging av studiekompetanse eller undervisning i arbeidstiden er særlig populært blant bedriftene.

En økt satsing på etter- og videreutdanning på Øvre Romerike kan rettes inn mot fire forskjellige tiltak: 1) Spre kunnskap og informasjon om etter- og videreutdanning til ledere og ansatte i regionens bedrifter. Som det framkommer av ovennevnte undersøkelse er denne

kunnskapen utilstrekkelig. 2) Foreta en konkret vurdering av behovet for etter- og videreutdanning i regionen. Deretter vurderer en eventuell utvidelse av tilbudet om etter- og videreutdanning. 3) Vri opplærings- og utdanningstilbudene mer i retning av hva som skjer i bedriftene. For arbeidstakere som ønsker vedlikehold, oppdatering eller videreutvikling av sin kompetanse innebærer tilbudet ofte langvarige kurs med mye fravær fra arbeidsplassen. Et alternativ er å utvikle tilbud som i langt større grad bygger på den enkeltes yrkeserfaring, og som i sterkere grad er knyttet opp mot jobbene i bedriftene (Larsen m.fl. 1997). Det vil gjøre det lettere for bedriftene å frigi tid for sine ansatte til etter- og videreutdanning. 4) Arbeidstakere bør i større grad oppfordres til å søke om å få dekket tap av inntekt ved etter- og videreutdanning. Det er nylig gjort vedtak om å avsette et statlig fond hvor arbeidstakere kan søke om finansiell støtte for å få dekket bortfall av inntekt ved etter- og videreutdanning. Denne støtten vil kunne bidra til å minske bedriftenes økonomiske belastning ved etter- og videreutdanning for de ansatte.

Kompetanseutvikling gjennom samarbeid mellom skole og næringsliv

På Øvre Romerike finnes flere kompetansemiljøer hvor skole og næringsliv møtes, blant annet gjennom lærlingordninger og ikke minst gjennom partnerskapsavtaler som er inngått mellom lokale bedrifter og enkelte av ungdomsskolene og de videregående skolene i regionen. Partnerskapsavtalene løper ut av NHOs prosjekt om næringsliv i skolen. Partnerskap vil si at skoler, i første rekke ungdoms- og videregående skoler, og bedrifter inngår et gjensidig forpliktende samarbeid i den hensikt å gi elevene større innsikt i arbeids- og næringsliv. Målsettingen er å gi elevene en forståelse av næringslivets rolle i samfunnet og et bedre grunnlag for å gjøre realistiske yrkes- og utdanningsvalg. Partnerne innarbeider avtaler i sine planer og har jevnlig dialog for å evaluere, forbedre og videreutvikle samarbeidet. Samarbeidet kan innebære; faste forelesere fra bedriften, opplegg for bedriftsbesøk, prosjektarbeid for elever, utplassinger for elever, hospitering for lærere eller adopsjon av klasser.

For framtidig kompetanseutvikling er det viktig at denne type møteplasser omfatter flere skoler og bedrifter og at samarbeidet er mer organisert enn det har vært til nå. Lykkes det å få til mer av denne type samarbeid på Øvre Romerike, er grunnlaget lagt for en større bevissthet omkring yrkesorientering og det lokale næringsliv blant unge. Undersøkelser som Fafø har gjort av elever i grunnskolen og på videregående skoler i andre regioner avdekker mangelfull kunnskap om det lokale næringsliv og hva det innebærer å arbeide der. Mer kontakt mellom skole og næringsliv, på en måte hvor dette er satt i system, er således nødvendig for å imøtekomme ungdommens generelle informasjonsbehov. Dersom samarbeidet lykkes vil det dessuten stimulere til økt engasjement og lojalitet blant unge for det lokale bedriftsmiljø. I beste fall kan det medføre at de velger å ta jobb i regionen etter endt utdanning, og dermed bryte med trenden med mer utflytting og utpendling som preger utviklingen på Øvre Romerike i dag.

En annen utfordring for kompetanseutviklingen blant ungdom på Øvre Romerike er å tilby dem fagutdanninger som er tilpasset regionens behov for særskilt kompetanse. De videregående skolene i regionen har riktignok et bredt tilbud av studieretninger allerede. Det er likevel enkelte tilbud som mangler til tross for at kompetansebehovet på disse områdene trolig vil øke som følge av den regionale næringsutviklingen. Dette gjelder særlig høyere utdanning innen flyfag.

I en rapport som er utarbeidet av en arbeidsgruppe med representanter fra Luftfartsverket og fra høgskolene i Vestfold og Stavanger, drøftes forslag til en ny utdanningsmodell for luftfartsfag (Utdanning i luftfartsfag 1996). I rapporten påpekes det at luftfartskompetansen i Norge er begrenset til et forholdsvis lite miljø, og at den luftfartsekspertisen vi har derfor burde samles i ett miljø slik at de ulike faggruppene vil kunne dra nytte av hverandre. Utdanningsmodellen som foreslås tar utgangspunkt i at all luftfartsutdanning skal samles til en høgskole med et bredt eksisterende studietilbud, inkludert tekniske, økonomiske og administrative emner. Begrunnelsen er at en slik høgskole vil representere et godt fagmiljø samtidig som det vil ha klare økonomiske fordeler. På sikt ser arbeidsgruppen for seg at det utfra denne høgskolen kan utvikles et nasjonalt kompetansesenter for luftfart med tilbud om kurs og konsulenttjenester innenfor de mest aktuelle områder for norsk luftfart. I rapporten argumenteres det for at et slikt miljø bør etableres på Torp ved Sandefjord.

Debatten om hvor en eventuell høgskole og kompetansesenter for luftfartsutdanning skal lokaliseres pågår fortsatt. Det er flere grunner til at et slikt kompetansemiljø bør lokaliseres til Øvre Romerike. Mest av alt fordi det vil ha nærhet til hovedflyplassen, som antakelig representerer det fremste og ikke minst det meste vi har i landet av kompetanse innen luftfart, i form av både teknisk, økonomisk og administrativ ekspertise. Det åpner for utstrakt forskning- og utviklingsaktivitet hvor skole og næringsliv kan dra gjensidig nytte av hverandre. Dernest fordi kompetansemiljøet vil ligge nært et marked hvor etterspørselen etter kurs og konsulenttjenester innenfor luftfart vil være stor. Det er i tillegg et argument at SAS har lokalisert sin avdeling for opplæring av de ansatte på Gardermoen. En høgskole og kompetansesenter for luftfartsutdanning vil kunne ha nytte av all den kompetansen som denne undervisningsinstitusjonen representerer. Det er ellers et poeng at Øvre Romerike i dag står uten tilbud om høyere utdanning, og at etableringen av et slikt fagmiljø vil bidra til kompetanseutvikling regionalt.

Kompetanseutvikling gjennom akkvisisjon

Akkvisisjon handler på den ene side om å få inn nye bedrifter til regionen. Det kan skje gjennom å få bedrifter som er på «flyttefot» til å velge Øvre Romerike som lokaliseringssted, eller gjennom å få helt nye bedrifter til å velge å etablere seg i regionen. Akkvisisjon kan på den annen side også gjelde mennesker. Da handler det om å få personer til å bosette seg i regionen. Poenget med akkvisisjon, uansett om det omhandler bedrifter eller mennesker, er å trekke til seg kompetanse utenfra som kan bidra til kompetanseutvikling lokalt.

For at akkvisisjon skal skje er det nødvendig at regionen kan tilby noe som gjør det attraktivt for bedrifter og mennesker. Øvre Romerike er i så måte den eneste regionen i landet som både har høyhastighetsjernbane, firefelts motorvei og en moderne flyplass. I tillegg er veien kort til hovedstaden. Samtidig kan regionen tilby noe som ikke Oslo kan tilby i samme grad, nemlig god plass til både bedrifter og mennesker. Erfaringer med akkvisisjon fra andre regioner i Norge tilsier likevel at de viktigste lokkemidlene for å få bedrifter til å etablere seg på et sted er at det allerede finnes et næringsmiljø der, i tillegg til kompetent arbeidskraft, god infrastruktur og nærhet til et marked (Aslesen m.fl. 1998). Trolig gjelder i prinsippet det samme for akkvisisjon av mennesker, altså at regionen kan tilby arbeidsplasser som oppfattes som relevante og kompetansegivende for menneskene som skal etablere seg der. Øvre Romerike står riktignok i en viss særstilling gjennom den korte avstanden til

Oslo og gjennom et godt transportnett som åpner for utpendling. Det gjør det desto viktigere å skape attraktive jobber lokalt, for å dra nytte av den kompetansen som tilflytting til regionen kan føre med seg i stedet for at all kompetanse forsvinner ut.

Øvre Romerike bør, i en framtidig strategi for å tiltrekke seg bedrifter og mennesker, legge vekt på å styrke det bestående næringsmiljøet i stedet for å satse på helt eller til dels nye områder. Med det menes at tilførsel av kompetanse utenfra primært bør skje på områder hvor regionen allerede har et miljø, men hvor nye bedrifter og mennesker kan bidra til å bygge opp den kompetansen som miljøet representerer. For Øvre Romerike sin del kan akkvisisjon være aktuelt innen segmentet for produksjon knyttet til ressursgrunnlaget i regionen, det vil si innenfor næringsmiddel og trevare. Akkvisisjon kan også være aktuelt innen transport og spedisjon og beslektede næringer som engros- og agenturhandel, næringer som står relativt sterkt på Øvre Romerike og som drar nytte av god plass samt umiddelbar nærhet til jernbane, flyplass og motorvei.

Når det for øvrig gjelder flyplassen på Gardermoen, representerer den en akkvisisjon som trolig vil få omfattende ringvirkninger for kompetanseutviklingen på Øvre Romerike. Akkvisisjonen springer likevel i begrenset grad ut av eksisterende kompetanse i regionen. Det viser seg, ikke minst, i rekrutteringsmønsteret til jobbene tilknyttet flyplassen. I det profesjonelle og kvalifiserte segmentet, hvor kravene til utdanning er høye og spesialiserte, skjer rekrutteringen i hovedsak fra andre deler av Østlandet eller endog andre deler av landet. Brorparten av jobbene i det ukvalifiserte segmentet går derimot til folk på Romerike. I kjølvannet av flyplassetableringen har det dermed oppstått et lokalt misforhold mellom tilbud og etterspørsel av arbeidskraft fordelt på ulike kvalifikasjons- og kompetansegrupper.

Det er ellers forventninger om at flyplassen vil føre til akkvisisjon gjennom at den tiltrekker seg bedrifter som er avhengige av flytransport. I et notat av NIBR (Orderud m. fl. 1998) understrekes imidlertid at regionens forventninger til denne formen for akkvisisjon bør være moderate, ettersom avstanden til flyplassen for mange bedrifter fortsatt vil være under den kritiske grense på en time, samtidig som flytting er en kostnad spesielt fordi hovedtyngden av de ansatte med høy utdanning bor i Oslo og vest for Oslo. Det er i tillegg forventet at flyttingen av hovedflyplassen vil medføre en betydelig strøm av mennesker som etablerer seg i regionen, fordi det for mange har oppstått en helt ny situasjon med hensyn til avstand og reisetid til jobben. En undersøkelse blant SAS-ansatte, gjennomført av Opinion (Desember 1999), viser imidlertid at det så langt er snakk om et mindretall som har valgt å flytte. Dette kan imidlertid endre seg i løpet av ganske kort tid. Desto mer interessant er at SAS-ansatte med lav utdanning relativt sett oftere har valgt å flytte enn SAS-ansatte med høy utdanning. Det kan tyde på at tilflyttingen i forbindelse med flyplassen på Gardermoen bare i begrenset grad bidrar til kompetanseutvikling lokalt.

Kompetanseutvikling gjennom etableringer

Vårt siste innspill vedrørende kompetanseutvikling på Øvre Romerike gjelder økt satsing på etableringer, som i og for seg også kan betraktes som akkvisisjoner. Nye bedrifter kan komme med nye produkter og løsninger, og på den måten bidra til utvikling av eksisterende kompetansemiljøer. Det finnes også eksempler på at nye bedrifter har hatt store ringvirkninger i et område og gitt opphav til nye lokale næringsmiljøer. Nye bedrifter kan dessuten bidra til kompetanseutvikling gjennom at de oftere enn etablerte bedrifter er basert

på høy kompetanse. En undersøkelse av trender i arbeidslivet, gjennomført av ECON (1999), viser at nyetablerte bedrifter har en langt større tetthet av arbeidstakere med høyere utdanning enn de som blir nedlagt. Det blir antatt at dette har å gjøre med at nye bedrifter har større frihet til å sette sammen bemanningen enn etablerte bedrifter samtidig med at de rekrutterer i en tid hvor tilgangen på høyt utdannet arbeidskraft er stor.

Økt satsing på etableringer innebærer på den ene side å skape et slags støttemiljø rundt etablerere. En del av denne støtten kan gis gjennom direkte etableringsstøtte og rådgivning til enkeltbedrifter eller etablerere. Dette er viktige virkemidler. Et støttemiljø kan imidlertid også innrettes mer proaktivt; det kan skje gjennom at støttemiljøet opptrer som kontaktpersoner mellom etablerere og andre relevante bedrifter og institusjoner. Støttemiljøet vil derigjennom kunne bidra til at viktig kompetanse i regionale og nasjonale kompetansemiljøer blir tilgjengelig for andre enn de bedriftene som på egen hånd oppsøker slike miljøer. Det kan imidlertid også skje gjennom at støttemiljøet tar kontakt med bedrifter og stimulerer til nytenkning på eget initiativ heller enn å sitte og vente på henvendelser og søknader fra dem.

Økt satsing på etableringer innebærer på den annen side å bygge opp kompetanse og en mentalitet rettet mot det å starte for seg selv. Denne satsingen bør rettes inn mot skoleverket i regionen. I et nasjonalt perspektiv finnes det flere eksempler på slike initiativ: Distriktsaktiv skole er et landsomfattende utviklingstiltak som i flere år har jobbet med å innføre kunnskap og holdningsendringer til egne bedriftsetableringer blant elever. Siktemålet er å gi ungdom tro på egne skapende krefter og evne til å se og kunne bruke lokale ressurser som grunnlag for utvikling av arbeidsplasser. Ungdomsbedrifter er et undervisningstilbud for ungdom i alderen 15 til 20 år. Målsettingen er at ungdom skal få kunnskap om, erfaring i og forståelse for bedriftsetablering og arbeidslivets betydning og vilkår. Ungdommene skal ut fra egen situasjon og kompetanse og ved hjelp av egne ideer etablere, drive og avvikle sin egne minibedrifter i løpet av et skoleår. Øvre Romerike bør i denne sammenheng vurdere mulighetene for et omfattende initiativ rettet mot ungdomsskolene og de videregående skolene i regionen.

Tre utvalgte hovedstrategier rettet mot kompetanseutvikling på Øvre Romerike

I en strategisk næringsplan er det slik at en må velge ut noen typer virkemidler framfor andre. Det vil ikke være noen god strategi å velge seg alle tiltak på en gang. Av den grunn har vi valgt ut tre hovedstrategier som vi mener er særlig viktige for å sikre kompetanseutvikling i regionen i framtiden. Disse strategiene er som følger:

Øke innflytting, dempe utflytting

Utviklingen det siste året tyder på økt innflytting til Øvre Romerike. Det finnes imidlertid ingen garanti for at det er en utvikling som vil fortsette. Dersom den økte innflyttingen kommer som følge av etableringen av Gardermoen hovedflyplass, er det tvert i mot en fare for at den vil avta etter hvert. For å opprettholde økt innflytting er det derfor viktig at Øvre

Romerike har en bevisst og aktiv strategi rettet mot å tiltrekke seg mennesker fra andre områder, i stedet for å forholde seg passiv til en utvikling som fort kan snu dersom ingenting gjøres.

Denne strategien kan eksempelvis ta form av en kampanje hvor man tar ulike midler i bruk for å tydeliggjøre fordelene ved å bosette seg på Øvre Romerike, som for eksempel kan være knyttet til et godt bomiljø, en utmerket infrastruktur og store friarealer. En slik kampanje bør ha to hovedmål; på den ene side å øke innflytting og på den annen side å dempe utflytting. Kampanjen bør ellers være særskilt rettet mot unge mennesker i etableringsfasen, som leter etter sted å bo og som gjerne har lang utdanning i tillegg. Lykkes man med denne strategien, vil mulighetene være større for at man i fremtiden unngår en negativ kompetanseutvikling, det vil si som er preget av en økende andel i befolkningen med kort utdanning og en økende andel eldre hvorav mange har lav formalkompetanse. Man vil også kunne avberge at Øvre Romerike blir et rent transittområde for folk og varer til og fra flyplassen. For at kampanjen skal være vellykket er det imidlertid en forutsetning at det finnes et lokalt apparat som sørger for tett oppfølging av den, det vil si som svarer på alle henvendelser, som evaluerer de ulike kampanjetiltakene og som iverksetter nye.

Skape et nasjonalt kompetansemiljø innen luftfart

Det pågår en debatt om en ny utdanningsmodell for luftfartsfag i Norge, som i korte trekk går ut på å samle den luftfartseksperisen vi har i ett miljø. Det er mye som taler for at slikt miljø bør etableres på Øvre Romerike. Det vil ha nærhet til hovedflyplassen, som antakelig representerer det fremste og ikke minst det meste vi har i landet av kompetanse innen luftfart, både i form av teknisk, økonomisk og administrativ ekspertise. Det åpner for utstrakt forskning- og utviklingsaktivitet hvor skole og næringsliv kan dra gjensidig nytte av hverandre. Kompetansemiljøet vil dessuten ligge nært til opp til et marked hvor etterspørselen etter kurs og konsulenttjenester innenfor luftfart vil være stor. Det er i tillegg et argument at SAS har lokalisert sin avdeling for opplæring av de ansatte på Gardermoen. En høgskole og kompetansesenter for luftfartsutdanning vil kunne trekke vekslers på all den kompetansen som denne undervisningsinstitusjonen representerer. Det er ellers et poeng at Øvre Romerike i dag står uten tilbud om høyere utdanning, og at etableringen av et slikt fagmiljø vil bidra til kompetanseutvikling regionalt.

En strategi for å få til et nasjonalt kompetansemiljø innen luftfart på Øvre Romerike vil i hovedsak være å knytte kontakter med sentrale aktører i debatten omkring luftfartsutdanningen. Utfordringen blir å overbevise dem om at denne regionen, med all den kompetanse som den allerede besitter på område luftfart, vil være det ideelle valget for lokalisering av et slikt miljø. Strategien vil trolig innebære langsiktig arbeid. Som et ledd i dette arbeidet kan det arrangeres et større seminar hvor aktuelle alliansepartnere og offentlige organer er representert, der det legges fram argumenter for etablering av et nasjonalt kompetansemiljø innen luftfart i regionen.

Dersom man lykkes med denne strategien vil det medvirke til et utdannings- og FoU-miljø som er tilpasset næringslivet og næringsutviklingen i området. Et miljø som igjen kan bidra til å bryte ned barrierer mellom virksomheter innenfor og utenfor flyplassområdet og samtidig sørge for å imøtekomme næringslivets behov for arbeidskraft med særskilt kompetanse.

Økt satsing på samarbeid mellom skole og næringsliv

På Øvre Romerike finnes flere eksempler på samarbeid mellom skole og næringsliv. En satsing forutsetter imidlertid en strategi hvor målet er at denne type samarbeid skal omfatte flere skoler og bedrifter og at det er mer organisert enn det har vært til nå. Denne satsingen kan deles i tre:

- Det første steget bør være å foreta en evaluering av samarbeidet som allerede pågår, hvor det blant annet gis en oversikt over hvilke bedrifter og skoler som så langt er involvert, hvor det fungerer og hvor det ikke fungerer og hva som er årsakene til det og hvilke samarbeidsformer som eventuelt synes å fungere bedre enn andre. På grunnlag av en slik evaluering vil det kunne utarbeides klarere retningslinjer for framtidig satsing på samarbeid mellom skole og næringsliv i regionen.
- Det neste steget kan være å spre informasjon til bedrifter og skoler i regionen, i form av brosjyrer, seminarer og liknende, som omhandler denne type samarbeid. I den sammenheng bør det også vurderes om det skal nedsettes et eget organ, som administreres av en koordinator hvis oppgaver vil være knyttet til oppfølging og evaluering av igangsatte samarbeidsprosjekter, utforming av søknader om midler til nye prosjekter, arrangering av konferanser og seminarer med aktuelle temaer, nettverksbygging og .liknende.
- Som et siste steg i en foreløpig strategi bør det være et mål å skape nye møteplasser mellom skole og næringsliv utover de som allerede finnes i regionen. Det kan eksempelvis skje gjennom at det opprettes en egen hjemmeside på Internett, som inneholder informasjon om samarbeidsprosjekter mellom skoler og bedrifter med linker til de som er med, og hvor det også kan formidles kontakt mellom potensielle samarbeidspartnere. En slik hjemmeside kan eksempelvis administreres av en koordinator som beskrevet i det forrige punktet.

Vedlegg 1

Tabell 1.3 Etableringer på landsbasis, 1990–1998

År	Etableringer		Nedleggelse	
	Antall	Frekvens %	Antall	Frekvens %
1990	29975	10,9	30662	11,1
1991	29145	10,6	31734	11,5
1992	25937	9,5	37730	13,8
1993	23935	9,2	28804	11,0
1994	25509	10,0	25745	10,1
1995	26252	10,3	25044	9,8
1996	26893	10,5	23762	9,2
1997	27117	10,4	24379	9,4
1998	24785	9,4	18106	6,9
Gjennomsnitt	26616	10,1	27330	10,3

Litteraturliste

- Aslesen, H. W., Grytli, T., Isaksen, A., Jordfald, B., Langeland, O., og Spilling, O. R. (1997): Struktur og dynamikk i kunnskapsbaserte næringer i Oslo. Rapport gjennomført på oppdrag fra Oslo Kommune.
- Berg, Lisbet (1998), Utdanningssuget. Ungdoms utdannings- og yrkesvalg sett fra skipsindustrien i Ulsteinvik. Fafo-rapport 258. Oslo: Fafo.
- Larsen, K. A. og Hompland, A. (1999), Trender i arbeidslivet. ECON rapport 3. Oslo: ECON.
- Larsen, K. A., Longva, F., Pape, A. og Reichborn, A. N. (1997), Bedriften som lærested. En gjennomgang av etter- og videreutdanning i norske bedrifter. Fafo-rapport 212. Oslo: Fafo.
- MMI (1999): Bedrifiers forhold til etterutdanning av ansatte - Akershus. Utarbeidet for Utdanningsdirektøren i Akershus.
- NOU 1997:25, Ny kompetanse. Grunnlaget for en helhetlig etter- og videreutdanningspolitikk.
- Orderud, G., Bjørnsen, H-M., Johansen, S. og Sørli, K. (1998), Romerike – status og utviklingstrekk. NIBR rapport 115. Oslo: NIBR.
- Østberg, Tina (1999), Utdanningsambisjoner og utferdstrang. Ungdoms utdannings- og yrkesvalg sett fra verkstedindustrien i Harstad-regionen. Fafo-rapport 265. Oslo: Fafo.

Kompetanseutviklingen på Øvre Romerike

Øvre Romerike er et kommunikasjonssentrum på Østlandet. Regionen rommer landets hovedflyplass, har en godt utbygget motorvei, en høyhastighetsjernbane og et stort tilbringernettsystem av både lokale busser og ekspressbusser. Øvre Romerike har i tillegg rikelig med bo- og næringsarealer, samtidig som avstanden er kort til hovedstaden. Det gir store muligheter for kompetanseutviklingen i regionen. Hva må til for at Øvre Romerike skal kunne utnytte disse mulighetene?

I dette notatet er utledet noen sentrale utfordringer og hovedstrategier for kompetanseutviklingen på Øvre Romerike. Disse er utarbeidet på bakgrunn av en gjennomgang av enkelte hovedtrekk ved befolkning, næringsliv og utdanningssystem i regionen. I gjennomgangen er vi opptatt av alderssammensetning, utdanningsnivå og flytting i befolkningen, av næringsstruktur og bedriftsetableringer i næringslivet og av det samlede fagtilbudet som utdanningssystemet representerer.

Analysen er for en stor del basert på funn fra foreliggende forskning og offentlig tilgjengelig statistikk. Dette er supplert med noe næringslivsstatistikk som er utarbeidet på grunnlag av egne bedriftsdata-baser.

Notatet skal være et innspill til arbeidet med den strategiske næringsplanen for Øvre Romerike. Det er gjennomført på oppdrag fra Øvre Romerike Utvikling (ØRU), som er et samarbeidsorgan for kommunene på Øvre Romerike: Eidsvoll, Gjerdrum, Hurdal, Nannestad, Nes og Ullensaker.